

Merjenje teorije uma pri otrocih s pomočjo ocen staršev: Vprašalnik teorije uma za starše – slovenska različica (tomi-2^{sl})

Maša Vidmar, Nika Knez

1 Ozadje

1.1 Teorija uma

Teorija uma (angl. *theory of mind*) se nanaša na sposobnost pripisovanja mentalnih stanj (prepričanj, želja, namer, znanja) sebi in drugim ter razumevanje, da imajo drugi prepričanja, ki se razlikujejo od naših (Premack in Woodruff, 1978). To je ključna otroška socialnospoznavna sposobnost, ki se intenzivno razvija med tretjim in petim letom starosti (Wellman idr., 2001). Otroci v tem obdobju začnejo razumeti motive, namene, perspektive in čustva drugih, kar spodbuja učinkovitejšo komunikacijo in zrelost v socialnih odnosih (Sroufe idr., 1996). Gre za razvoj otrokovih sposobnosti razumevanja človeškega vedenja s prepoznavanjem in pripisovanjem mentalnih stanj drugim ljudem (Jenkins in Astington, 1996). Razvoj teorije uma se po intenzivnem začetnem razvoju do obdobja vstopa v šolo nadaljuje tudi v času šolanja, v določeni meri pa traja vse življenje (Astington in Dack, 2008).

Teorija uma se razvija postopoma, zato ni mogoče govoriti o njeni prisotnosti ali odsotnosti (Wellman in Liu, 2004). Raziskovalci so opisali več faz razvoja, od zgodnje preko osnovne do napredne razvojne ravni (Astington in Dack, 2008; Barr, 2006, Bartsch in Wellman, 1995), prav tako so te faze v tri ravni v svoji raziskavi razporedile Tiffany L. Hutchins idr. (2016b), ki so avtorice Vprašalnika teorije uma za starše. *Zgodnja razvojna raven*

vključuje področja, kot so skupna deljena pozornost (Tomasello, 1995), socialno sklicevanje (Walden in Ogan, 1988), prepoznavanje in razlikovanje osnovnih čustev (Caron idr., 1982; Crawford idr., 2015; Nelson in Dolgin, 1985) ter empatije (Rieffe idr., 2010). *Osnovna razvojna raven* zajema razumevanje mentalnih reprezentacij, pretvarjanja (Leslie, 1987), napačnih prepričanj (Baron-Cohen, 1989; Gopnik in Astington, 1988; Hutchins idr., 2016b; Wimmer in Perner, 1983) ter čustev in vedenja, povezanih z mentalnimi stanj (Taylor idr., 2015). *Napredna razvojna raven* vsebuje razumevanje rekurzivnega mišljenja (npr. mišljenje o tem, kaj nekdo misli o čustvih/željah nekoga drugega), razlikovanje med lažmi in šalami, sarkazem in kompleksne socialne sodbe (Hutchins idr., 2016b; Keenan, 2003; Leekam, 1991; Leekam in Prior, 1994; Miller, 2009).

Individualne razlike v razvoju teorije uma temeljijo na družinskem okolju in socialnem ozadju. Glede na spol se je pokazal šibek učinek v prid deklicam (Charman idr., 2002). Otroci iz družin z višjim socialno-ekonomskim statusom pogosto bolje razvijejo teorijo uma zaradi večje izpostavljenosti jeziku in bogatejših socialnih interakcij (Cutting in Dunn, 1999; Hart in Risley, 1999). Raziskave so pokazale prednost dvojezičnih otrok pri socialnem razumevanju (Goetz, 2003) ter pomembno vlogo sorojencev, zlasti starejših, pri razvoju teorije uma (Perner idr., 1994; Ruffman idr., 1998).

1.2 *Pristopi merjenja teorije uma*

Merjenje teorije uma vključuje tri glavne pristope. Prvi pristop temelji na uporabi posameznih nalog teorije uma in vključuje naloge, kot sta preizkus nepričakovanega premika, npr. Maxi ali Sally-Ann test (Wimmer in Perner, 1983; Baron-Cohen idr., 1985), in preizkus zavajajoče škatle ali Smarties test (Hogrefe idr. 1986; Perner idr., 1987). Posamezne naloge preverjajo razumevanje napačnih prepričanj, a ne upoštevajo razmerij med elementi teorije uma (Blijd-Hoogewys idr., 2008), kar pomeni, da posamezne naloge preverjajo le en vidik teorije uma, vendar pa z njimi ne moremo oceniti, kako dobro otrok povezuje različne vidike te teorije (npr. razumevanje čustev, želja, prepričanj in namenov). Npr., pri preizkusu zavajajoče škatle otroku pokažejo škatlico bonbonov Smarties, a se v njej skriva svinčnik. Ko otrok izve resnico, ga vprašajo, kaj je mislil, da je bilo v škatli, preden jo je odprl. Mlajši otroci (do štirih let) običajno rečejo, da so mislili, da je notri svinčnik, medtem ko starejši pravilno odgovorijo, da so pričakovali bonbone (Perner idr., 1987).

Drugi pristop temelji na *združevanju različnih posameznih nalog teorije uma v baterije nalog*. Naloge pokrijejo enostavne (npr. razlikovanje med navideznim in resničnim, razumevanje želja) in kompleksne vidike (npr. razumevanje napačnih prepričanj drugega reda, prepoznavanje sarkazma) teorije uma, npr. *Strange stories* (Happé, 1994), *ToM test* (Muris idr., 1999), *Stories from everyday life* (Kaland idr., 2002), *Tom tasks* (Steele idr., 2003), *Theory of mind scale* (Wellman in Liu, 2004), *Emotional understanding* (Pons idr., 2004), *Tom storybooks* (Blijd-Hoogewys idr., 2008) in *Theory of mind task battery (ToMTB)* (Hutchins in Prelock, 2014), ki so v nadaljevanju omenjene tudi kot *Vedenjske naloge teorije uma* (slovenska različica) (Hutchins idr., 2020). Takšne vrste preizkusi so npr. sestavljeni iz več zgodbic, v katerih liki doživljajo razna čustva, želje in misli, otroka pa se na podlagi videnega oz. slišane ga vpraša več vprašanj o izkušnjah in doživljanju naslikanih ali pa opisanih likov.

Tretji pristop merjenja teorije uma temelji na *oceni starša ali skrbnika o otrokovi teoriji uma* na podlagi vsakdanjih interakcij (Šakić idr., 2012). *Theory of Mind Inventory – 2* (oz. *ToMI-2*) (Hutchins idr., 2016a), ki je v nadaljevanju omenjen tudi kot *Vprašalnik teorije uma za starše* (slovenska različica) (Hutchins idr., v pripravi), je eden takšnih vprašalnikov, ki presega omejitve tradicionalnih pripomočkov za merjenje teorije uma. Vprašalnik teorije uma za starše meri starševsko percepcijo otrokove teorije uma na 60 postavkah, ki so predstavljene v obliki trditev. Avtorice vprašalnika *ToMI-2* so na vzorcu 29 staršev otrok, ki niso imeli posebnosti v razvoju, preverile zanesljivost z metodo test-retest, kjer je Pearsonov korelacijski koeficient pokazal visoko stabilnost ($r = 0,89$, $p < 0,001$), z varianco rezultatov v času 1, ki je pojasnila 80 % variance v času 2. Notranja konsistentnost (Cronbach $\alpha = 0,98$) je pokazala zelo visoko konsistentnost strukture (Hutchins idr., 2016b). Vsebinska veljavnost je bila potrjena med razvojem postavk, z vključenjem strokovnjakov za avtizem, teorijo uma in razvoj testnih orodij. Sočasna veljavnost je bila preverjena s Spearmanovim rho-koeficientom, ki je pokazal pozitivno povezanost med rezultati *ToMI-2* in *Vedenjskimi nalogami* tako na vzorcu otrok brez posebnosti v razvoju ($r = 0,66$, $p < 0,05$) kot na vzorcu otrok s spektrom avtističnih motenj ($r = 0,82$, $p < 0,05$). Konstruktna veljavnost je bila potrjena z metodo kontrastnih skupin, ki je razkrila pomembne razlike med mlajšimi in starejšimi otroki ter med otroki z avtističnimi motnjami in brez njih. Faktorska analiza (metoda glavnih komponent) je pokazala šestfaktorsko strukturo, vendar sta bila zaradi šibkih nasičenosti dva faktorja izločena. Trifaktorska rešitev

(faktor 1 = 52 %, faktor 2 = 6,4 %, faktor 3 = 4,4 %) je skupaj pojasnila 62,7 % kumulativne variance in potrdila primernost trifaktorske strukture za merjenje teorije uma.

2 Namen

V slovenskem prostoru ni bilo zaslediti javno dostopnega vprašalnika teorije uma za starše, zato so bili cilji raziskave prevod in priredba Vprašalnika teorije uma za starše za slovensko populacijo ter preverjanje njegove veljavnosti in zanesljivosti. Strukturno veljavnost smo preverili z eksploratorno faktorsko analizo, sočasno veljavnost pa z Vedenjskimi nalogami teorije uma, ki smo jih primerjali z rezultati vprašalnika. Preučevali smo tudi povezave z demografskimi spremenljivkami. Pri tem smo sledili naslednjim raziskovalnim hipotezam:

Hipoteza 1: Strukturna veljavnost vprašalnika bo potrjena s trifaktorsko strukturo (zgodnja, osnovna in napredna razvojna raven), z dobro korelacijo med postavkami in visoko notranjo konsistentnostjo.

Hipoteza 2: Sočasna veljavnost bo podprta s pozitivnimi korelacijami med Vprašalnikom teorije uma za starše in Vedenjskimi nalogami teorije uma.

Hipoteza 3: Predvidevamo naslednje povezave z demografskimi spremenljivkami in rezultati na Vprašalniku teorije uma za starše: Med spoloma ne bo statistično pomembnih razlik. Rezultati vprašalnika bodo s starostjo otrok naraščali. Višja izobrazba staršev bo povezana z višjimi rezultati. Število ur, ki jih starši preživijo z otrokom, in višje število starejših sorojencev bosta pozitivno korelirala z rezultati. Med otroki, katerih starši govorijo slovenski jezik, in tistimi, kjer govorijo več jezikov, bo obstajala razlika. Dolžina obiskovanja vrtca bo pozitivno povezana z rezultati.

3 Metodologija

3.1 Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 411 posameznikov, od tega 279 staršev, ki so izpolnili Vprašalnik teorije uma za starše, in 132 otrok, ki so reševali Vedenjske naloge teorije uma. Starši so bili pretežno ženskega spola (87,5 %), večina jih je imela najmanj srednješolsko izobrazbo (mater 91,4 %, očetov 64,7 %).

Starši so z otrokom preživeli v povprečju 6,4 ure na dan (s standardnim odklonom 2,3 ure). Otroci so bili stari med 1,33 in 6,50 leta (povprečna starost 4,65 leta in standardni odklon 0,95). V raziskavi smo se osredotočili na otroke, stare med tri in šest let (zaradi premajhnega števila mlajših in starejših otrok v vzorcu), kjer smo za oblikovanje kategorij uporabili šestmesečni interval. Na vzorcu Vprašalnika teorije uma je bilo 145 deklic (52 %) in 134 dečkov (48 %), na vzorcu Vedenjskih nalog teorije uma pa je bilo deklic 62 (47 %) in dečkov 70 (53 %). Večina otrok je imela enega sorojenca (53,8 %), v večji meri so doma govorili slovensko (94,3 %). Otroci so bili v vrtec vključeni v povprečju dve leti in deset mesecev.

3.2 Pripomočki

Demografski vprašalnik za starše vključuje podatke o spolu starša, ki vprašalnik rešuje, spolu in starosti otroka, stopnji izobrazbe staršev, jeziku, ki ga starši govorijo z otrokom, številu sorojencev, vrstnem redu med sorojenci, času, preživetem z otrokom, in otrokovem vstopu v vrtec.

Vprašalnik teorije uma za starše (The Theory of Mind Inventory – 2 ali ToMI-2) (Hutchins idr., 2016a; Hutchins idr., v pripravi) vključuje 60 trditvev (npr.: »Moj otrok prepozna, ali je nekdo drugo osebo prizadel nameno ma ali po nesreči.«), na katere starši odgovarjajo na petstopenjski grafični linearni lestvici (na osi od 0 do 20) tako, da z navpično črto označijo, v kolikšni meri trditvev za njihovega otroka drži oz. ne drži. Vprašalnik meri zgodnjo, osnovno in napredno razvojno raven teorije uma ter dodatno še prepoznavanje čustev, razumevanje mentalnih stanj in pragmatičnost kot ločene konstrukte.

Vedenjske naloge teorije uma (The Theory of Mind Task Battery ali ToMTB; Hutchins in Prelock, 2014; Hutchins idr., 2020) vključujejo 15 testnih vprašanj v devetih nalogah, ki ocenjujejo razvoj teorije uma na treh ravneh. Naloge vključujejo prepoznavanje čustev, napačna prepričanja idr. Primer takšne naloge je, da otrok prepozna, kako se počuti oseba na sliki, ko je bila njena želja zadovoljena (npr., otrok na sliki je vesel, ko dobi, kar si je želel). Koeficient zanesljivosti teh nalog je med 0,91 in 0,94 (Hutchins in Prelock, 2010) oz. 0,77 na slovenskem vzorcu (Knez, 2017). Za raziskavo je bilo pridobljeno dovoljenje avtoric izvirnih preizkusov (Vprašalnik in Vedenjske naloge teorije uma) za uporabo, prevod in priredbo. Vprašalnik in naloge smo preverjali na starših in otrocih iz devetih vrtcev (dva v podravski, sedem v savinjski regiji). Vzgojiteljice so staršem razdelile vprašalnike (papir in svinčnik) z navodili, otroke, katerih starši so podali soglasje,

pa smo testirali z vedenjskimi nalogami v vrtcih. Dobljene podatke smo obdelali s statističnim paketom SPSS 22. Preverili smo psihometrične lastnosti, naredili eksploratorno faktorsko analizo (metoda glavnih osi, rotacija Promax) in določili število faktorjev s Kaiser-Guttmanovim kriterijem, Cattellovim grafom ter z vzporedno analizo (simulacija Monte Carlo za določitev lastnih vrednosti). Preverjali smo še zanesljivost in veljavnost vprašalnika oz. nalog ter korelacije med spremenljivkami

4 Rezultati z razpravo

4.1 Preverjanje zanesljivosti

Zanesljivost vprašalnika smo preverjali preko notranje skladnosti, pri čemer je koeficient Cronbachova alfa za celoten vprašalnik pokazal visoko notranjo skladnost ($\alpha = 0,96$). To se ujema z ugotovitvami Tiffany L. Hutchins idr. (2016b) ter drugimi raziskavami (Houssa idr., 2014; Pujals idr., 2016). Zanesljivost posameznih faktorjev je bila prav tako visoka ($\alpha > 0,88$), pri čemer izbris katere koli postavke ni povečal zanesljivosti.

4.2 Preverjanje strukturne veljavnosti

Z eksploratorno faktorsko analizo (na podlagi raziskave s strani avtoric vprašalnika (Hutchins idr., 2016b)) smo pri slovenski verziji Vprašalnika teorije uma za starše preverili število faktorjev. Predvideli smo trifaktorsko strukturo. KMO-test (0,924) in Bartlettov test sferičnosti ($p = 0,00$) sta pokazala ustreznost podatkov za analizo. Vzorec ni kazal multikolinearnosti, korelacije med postavkami so bile zadovoljivo visoke, faktorji pa so bili med seboj pozitivno povezani ($0,59 < r < 0,77$).

Kaiser-Guttmanov kriterij predlaga obdržanje 14 faktorjev, a z uporabo Cattellovega grafa drobirja in vzporedne analize (simulacija Monte Carlo za določitev lastnih vrednosti) smo obdržali trifaktorsko rešitev, ki pojasni 41,53 % variance. Pri primerjavi z drugimi rešitvami sta se enofaktorska (30,38 %) in dvofaktorska rešitev (37,12 %) izkazali kot interpretabilni, medtem ko v primeru štirifaktorske in petfaktorske rešitve faktorjev ne moremo več jasno interpretirati, saj razvojne ravni teorije uma (zgodnjo, osnovno in napredno) razdelijo na dele, ki so vsebinsko in teoretično manj smiselni.

Trifaktorska rešitev ustreza ugotovitvam avtoric izvirne verzije vprašalnika (Hutchins idr., 2016b) in je vsebinsko skladna. Za preverjanje zanesljivosti in korelacije med postavkami oz. spremenljivkami smo uporabili

trifaktorsko rešitev, kot smo jo dobili v naši raziskavi. Pri testiranju povezanosti Vprašalnika teorije uma za starše z demografskimi spremenljivkami smo se odločili, da bomo zaradi prehajanja postavk v različne faktorje v primerjavi z izvorno verzijo vprašalnika uporabili enofaktorsko rešitev. Slednja je smiselna z vidika zanesljivosti kot tudi z vsebinskega in s teoretičnega vidika, prav tako pa vse postavke pozitivno nasičujejo ta faktor.

4.3 Preverjanje sočasne veljavnosti

Sočasno veljavnost smo preverjali z uporabo Spearmanovega rho-koeficienta korelacije med rezultati Vprašalnika teorije uma za starše in Vedenjskih nalog teorije uma. Na vzorcu je pokazala statistično pomembno pozitivno povezanost ($0,26 < r < 0,35$) na vseh razvojnih ravneh teorije uma, kar je v skladu z ugotovitvami avtoric izvorne različice vprašalnika ($r = 0,66$ za otroke brez posebnosti v razvoju, $r = 0,82$ za otroke z motnjami avtističnega spektra). Korelacije med podlestvicami slovenske in izvorne verzije vprašalnika so bile visoke ($0,86 < r < 0,97$).

4.4 Povezanost z demografskimi spremenljivkami

Preverili smo povezave med rezultatom Vprašalnika teorije uma za starše in demografskimi spremenljivkami. Statistično pomembne razlike smo opazili med spoloma, kjer deklice dosegajo višje rezultate ($t(277) = 2,46$, $p = 0,01$, Cohenov $d = 0,30$). Prav tako je bila prisotna pozitivna korelacija med starostjo otroka in rezultatom ($r = 0,47$). Ni pa bilo statistično pomembnih razlik glede na izobrazbo staršev, jezik, število ur, preživetih z otrokom, število sorojencev in vrstni red otroka med sorojenci. Dolžina obiskovanja vrtca je sicer korelirala z višjim rezultatom, vendar je bila korelacija po upoštevanju starosti otroka statistično nepomembna.

5 Zaključek

Namen raziskave je bil preveriti merske značilnosti slovenske verzije Vprašalnika teorije uma za starše, ki smo ga prevedli in prilagodili za slovensko populacijo. Ugotovili smo, da ima vprašalnik zadovoljive psihometrične lastnosti, saj je notranja skladnost visoka, faktorska analiza pa je potrdila trifaktorsko strukturo, podobno izvorni različici vprašalnika, s tremi razvojnimi ravnmi teorije uma, ki smo jih poimenovali zgodnja, osnovna in napredna. Z vidika zanesljivosti kot tudi z vsebinskega in s teoretičnega vidika je prav tako smiselna enofaktorska rešitev, ki predstavlja skupni rezultat

Vprašalnika teorije uma. Čeprav faktorska analiza pokaže tri razvojne ravni (zgodnja, osnovna, napredna), enofaktorska rešitev zajame skupno dimenzijo teorije uma – kot enoten konstrukt, ki izraža splošno razvitost otrokovih socialno-kognitivnih sposobnosti, omogoča primerjave med otroki ne glede na stopnjo posameznih komponent ter je uporabna za enostavno ocenjevanje. Enofaktorska rešitev je utemeljena, ker vse postavke pozitivno nasičujejo skupni faktor in ker njihovo prehajanje med faktorji nakazuje, da razlikovanje med ravnmi v praksi morda ni tako ostro, kot je zamišljeno teoretično, še posebej na populaciji brez posebnosti v razvoju (v primerjavi z otroci z motnjami avtističnega spektra, ki pa v slovensko raziskavo niso bili vključeni).

Pri preverjanju sočasne veljavnosti smo ugotovili zmerno pozitivno povezavo med rezultati Vprašalnika teorije uma za starše in Vedenjskih nalog teorije uma. Statistično pomembne razlike so bile prisotne med spoloma, kjer so deklice dosegle višje rezultate, in med starostnimi skupinami, kjer je s starostjo otrok naraščal tudi rezultat vprašalnika. Ni pa bilo pomembnih razlik glede na stopnjo izobrazbe staršev, jezik doma, število sorojencev ali čas, ki ga starši preživijo z otrokom. Rezultati kažejo, da je razvoj teorije uma predvsem razvojno pogojen, medtem ko imajo družbeni in okoljski dejavniki lahko večjo vlogo kasneje ali v bolj raznolikih (npr. manj spodbudnih) okoljih.

Ugotovitve v pričujoči raziskavi se v večji meri skladajo z ugotovitvami predhodnih raziskav. Za v bodoče se priporoča uporaba enofaktorske rešitve Vprašalnika teorije uma, pri kateri so se pokazale boljše merske karakteristike na vzorcu otrok brez posebnosti v razvoju. Uporaba trifaktorske rešitve se glede na predhodne raziskave (Hutchins idr., 2012, 2016b) priporoča predvsem pri otrocih s specifičnimi primanjkljaji (kot so motnje avtističnega spektra), vendar bi bilo treba faktorsko strukturo slovenske verzije Vprašalnika teorije uma preveriti še na vzorcu otrok z omenjenimi motnjami. Zaključimo lahko, da je teorija uma širok in večplasten konstrukt, katerega področje je treba preučiti z več vidikov. Vprašalnik teorije uma za starše služi kot dobro merilo za nadaljnje raziskave na tem področju ter je pomemben pri razvoju in izboljšanju merskih pripomočkov za preučevanje teorije uma v slovenskem prostoru.

Prednost raziskave je, da ta pristop predstavlja novo metodo v merjenju teorije uma in presega omejitve tradicionalnih mer teorije uma, poleg tega pa v slovenskem prostoru še ni zaslediti javno dostopnega Vprašalnika teorije uma, ki služi kot pokazatelj percepcije otrokovega znanja teorije

uma s strani staršev. Pomanjkljivost tega pristopa je, da starši oz. skrbniki lahko poročajo le o sposobnostih, ki se izrazijo skozi vedenje, zato je pri testiranju teorije uma priporočljivo kombiniranje različnih metod. Starši tudi praviloma zavzamejo vlogo bolj pristranskega ocenjevalca in sposobnosti otrok ocenjujejo višje, kot se izražajo v realnosti oz. bi jih ocenili zunanji opazovalci (Lawlor, 2004). Na zanesljivost odgovarjanja na postavke vprašalnika je lahko vplivalo več spremenljivk, kot so podajanje socialno zaželenih odgovorov, osebne lastnosti in spominske sposobnosti starša oz. skrbnika (Bender idr., 2007) ter tudi sama vključenost starša v vzgojo otroka in njegova interakcija z otrokom. Tudi nepremišljeno odgovarjanje ocenjevalcev, npr. ko so odgovori iz postavke v postavko konsistentni ali pa ocenjevalec postavke večinoma označi s sredinsko ali pa z ekstremno vrednostjo, lahko vpliva na znižanje korelacij med postavkami, kar pa ima velik učinek na testiranje hipotez in faktorsko analizo (Meade in Craig, 2012).

V nadaljnjem preučevanju teorije uma pri otrocih močno spodbujamo kombiniranje različnih metod testiranja teorije uma za natančnejše in celovitejše ocenjevanje otrokovega razvoja na tem področju. Prav tako moramo rezultate Vprašalnika teorije uma za starše kombinirati s testnimi rezultati drugih preizkusov ter z mnogimi drugimi podatki, kot so osebna in družinska anamneza, vključenost otroka v vzgojno-izobraževalni zavod, zdravniška anamneza, občutki in stanja, izražena pri opazovanju oz. spraševanju otroka, ter mnenja o otroku, pridobljena od ljudi, ki se poleg staršev aktivno vključujejo v njegovo življenje (npr. sorojenci, vzgojitelji, učitelji, sorodniki ...). Subjektivne ocene staršev prav tako lahko primerjamo z objektivnimi meritvami, ki jih pridobimo z uporabo naprednih tehnologij, kot je umetna inteligenca, in z njihovo pomočjo še natančneje analiziramo velike količine podatkov, kar nam pomaga prepoznati vzorce v otrokovem vedenju, ki so ključni za razumevanje njegovega razvoja teorije uma. Uporaba umetne inteligence nam lahko omogoči avtomatizirano spremljanje otrokovega napredka, kar bi zagotovilo še hitrejšo, natančnejšo in objektivnejšo oceno otrokovega razumevanja teorije uma na različnih razvojnih ravneh. S tem bi lahko naredili prilagojene učne načrte, ki bi temeljili na specifičnih potrebah posameznega otroka.

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Edukacijske raziskave (št. P5-0106), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- Astington, J. W. in Dack, L. A. (2008). Theory of mind. V M. M. Haith in J. B. Benson (ur.), *Encyclopedia of infant and early childhood development* (Vol. 3, str. 343–356). Academic Press.
- Baron-Cohen, S. (1989). Are autistic children ‘behaviorists’? An examination of their mental-physical and appearance-reality distinctions. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 19(4), 579–600.
- Baron-Cohen, S., Leslie, A. M. in Frith, U. (1985). Does the autistic child have a “theory of mind”? *Cognition*, 21, 37–46.
- Barr, R. (2006). Developing social understanding in a social context. V: K. McCartney in D. Phillips (ur.), *Blackwell Handbook of Early Child Development* (str. 188–207). Malden, MA: Blackwell.
- Bartsch, K. in Wellman, H. M. (1995). *Children talk about the mind*. Oxford University Press.
- Bender, B. G., Bartlett, S. J., Rand, C. S., Turner, C., Wamboldt, F. S. in Zhang, L. (2007). Impact of interview mode on accuracy of child and parent report of adherence with asthma-controller medication. *Pediatrics*, 120(3), 471–477.
- Blijd-Hoogewys, E. M. A., van Geert, P. L. C., Serra, M. in Minderaa, R. B. (2008). Measuring theory of mind in children. Psychometric properties of the ToM storybooks. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(10), 1907–1930.
- Caron, R. F., Caron, A. J. in Myers, R. S. (1982). Abstraction of invariant face expression in infancy. *Child Development*, 1008–1015.
- Charman, T., Ruffman, T. in Clements, W. (2002). Is there a gender difference in false belief development?. *Social Development*, 11(1), 1–10.
- Crawford, H., Moss, J., Anderson, G. M., Oliver, C. in McCleery, J. P. (2015). Implicit discrimination of basic facial expressions of positive/negative emotion in fragile X syndrome and autism spectrum disorder. *American Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 120(4), 328–345.
- Cutting, A. L. in Dunn, J. (1999). Theory of mind, emotion understanding, language, and family background: individual differences and interrelations. *Child Development*, 70, 853–865.
- Goetz, P. J. (2003). The effects of bilingualism on theory of mind development. *Bilingualism: Language and Cognition*, 6(1), 1–15.
- Gopnik, A. in Astington, J. W. (1988). Children’s understanding of representational change and its relation to the understanding of false belief and the appearance-reality distinction. *Child Development*, 59, 26–37.
- Happé, F. G. E. (1994). An advanced test of theory of mind: Understanding of story characters’ thought and feelings by able autistic, mentally

- handicapped, and normal children and adults. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24(2), 129–154.
- Hart, B. in Risley, T. R. (1999). *The social world of children learning to talk*. Paul Brooks.
- Hogrefe, G. J., Wimmer, H. in Perner, J. (1986). Ignorance versus false belief: A developmental lag in attribution of epistemic states. *Child Development*, 57, 567–582.
- Houssa, M., Mazzone, S. in Nader-Grosbois, N. (2014). Validation d'une version francophone de l'inventaire de la Théorie de l'Esprit (ToMI-vf). *European review of applied psychology*, 64(4), 169–179.
- Hutchins, T. L. in Prelock, P. A. (2010). *Technical Manual for the Theory of Mind Task Battery*. <http://www.theoryofmindinventory.com/>
- Hutchins, T. L. in Prelock, P. A. (2014). *The Theory of Mind Task Battery*. <http://www.theoryofmindinventory.com/>
- Hutchins, T. L., Prelock, P. A. in Bonazinga, L. B. (2012). Psychometric Evaluation of the Theory of Mind Inventory (ToMI): A Study of Typically Developing Children and Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42, 327–341.
- Hutchins, T. L., Prelock, P. A. in Bonazinga, L. B. (2016a). *Theory of Mind Inventory – 2*. <http://www.theoryofmindinventory.com/>
- Hutchins, T. L., Prelock, P. A. in Bonazinga, L. B. (2016b). *Technical Manual for the Theory of Mind Inventory – 2*. <http://www.theoryofmindinventory.com/>
- Hutchins, T. L., Prelock, P. A., Bonazinga, L. B., Knez, N. in Vidmar, M. (v pripravi). *Vprašalnik teorije uma za starše: priročnik in vprašalnik*. Pedagoški inštitut.
- Hutchins, T. L., Prelock, P. A., Knez, N. in Vidmar, M. (2020). *Vedenjske naloge teorije uma: priročnik in naloge*. Pedagoški inštitut. <https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-330-1>
- Jenkins, J. M. in Astington, J. W. (1996). Cognitive factors and family structure associated with theory of mind development in young children. *Developmental Psychology*, 32, 70–78.
- Kaland, N., Moller-Nielsen, A., Callesen, K., Lykke Mortensen E., Gottlieb, D. in Smith, L. (2002). A new „advanced“ Test of theory of mind: Evidence from children and adolescents with Asperger syndrome. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(4), 517–528.
- Keenan, T. (2003). *The preschool years and beyond*. V: B. Repacholi, V. Slaughter (ur.), *Individual differences in theory of mind* (str. 121–142). Hove: Psychology Press.
- Knez, N. (2017). *Teorija uma v zgodnjem otroštvu: validacija vprašalnika za starše* [Magistrsko delo]. Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

- Lawlor, M. C. (2004). Mothering work: Negotiating health care, illness and disability and development. V: S. A. Esdaile in J. A. Olson (ur.). *Mothering occupations: Challenge, agency and participation* (str. 306–323). FA Davis Co.
- Leekam, S. R. (1991). Jokes and lies: Children's understanding of intentional falsehood. V: A. Whiten (ur.), *Natural theories of mind: Evolution, development and simulation of everyday mindreading* (str. 159–174). Basil Blackwell.
- Leekam, S. R. in Prior, M. (1994). Can autistic children distinguish lies from jokes? A second look at second-order belief attribution. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(5), 901–915.
- Leslie, A. M. (1987). Pretense and representation: The origins of 'theory of mind.' *Psychological Review*, 94, 412–426.
- Miller, S. (2009). Children's understanding of second-order mental states. *Psychological Bulletin*, 135(5), 749–773.
- Meade, A. W. in Craig, S. B. (2012). Identifying Careless Responses in Survey Data. *Psychological Methods*, 17 (3), 437– 455.
- Muris, P., Steerneman, P., Meesters, C., Merckelbach, H., Horselenberg, R., van den Hogen, T. in van Dongen, L. (1999). The Tom-Test: A new instrument for assessing theory of mind in normal children and children with pervasive developmental disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 29(1), 67–80.
- Nelson, C. A. in Dolgin, K. G. (1985). The generalized discrimination of facial expressions by seven-month-old infants. *Child Development*, 5, 58–61.
- Perner, J., Leekam, S. R. in Wimmer, H. (1987). Three-Year-Olds' Difficulty with False Belief: The Case for a Conceptual Deficit. *British Journal of Developmental Psychology*, 5, 125–137.
- Perner, J., Ruffman, T. in Leekam, S. R. (1994). Theory of mind is contagious: You catch it from your siblings. *Child Development*, 65, 1228–1238.
- Pons, F., Harris, P. L. in de Rosnay, M. (2004). Emotion comprehension between 3 and 11 years: Developmental periods and hierarchical organization. *European Journal of Developmental Psychology*, 1(2), 127–152.
- Premack, D. G. in Woodruff, G. (1978). 'Does the chimpanzee have a theory of mind?'. *Behavioral and Brain Sciences*, 1, 515–526.
- Pujals, E., Batlle, S., Camprodon, E., Pujals, S., Estrada, X., Aceña, M., Petrizan, A., Duño, L., Martí, J., Martín, L.M. in Pérez-Solá, V. (2016). Brief Report: Translation and Adaptation of the Theory of Mind Inventory to Spanish. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 685–690.

- Rieffe, C., Ketelaar, L. in Wiefferink, C. (2010). Assessing empathy in young children: Construction and validation of an Empathy Questionnaire (EmQue). *Personality and Individual Differences*, 49, 362–367.
- Ruffman, T., Perner, J., Natio, M., Parkin, L. in Clement, W. (1998). Older (but not younger) siblings facilitate false belief understanding. *Developmental Psychology*, 34, 161–174.
- Sroufe, A. L., Cooper, R. G. in DeHart, G. B. (1996). *Child development: its nature and course*. McGraw Hill.
- Steele, S., Joseph, R. M. in Tager-Flusberg, H. (2003). Brief report: Developmental change in theory of mind abilities in children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33,(4), 461–467.
- Šakić, M., Kotrla Topić, M. in Ljubešić, M. (2012). Pristupi procjeni teorije uma u dojenačkoj i predškolskoj dobi. *Psihologijske teme*, 21(2), 359–381.
- Taylor, L. J., Maybery, M. T., Grayndler, L. in Whitehouse, A. J. (2015). Evidence for shared deficits in identifying emotions from faces and from voices in autism spectrum disorders and specific language impairment. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 50(4), 452–66.
- Tomasello, M. (1995). Joint attention as social cognition. V C. Moore in P. J. Dunham (ur.), *Joint attention: It's origins and role in development* (str. 103–130). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Walden, T. in Ogan, T. (1988). The development of social referencing. *Child Development*, 59, 1230–1240.
- Wellman, H. M., Cross, D. in Watson, J. (2001). Meta-analysis of theory-of-mind development: The truth about false belief. *Child Development*, 72(3), 655–684.
- Wellman, H. M. in Liu, D. (2004). Scaling of theory-of-mind tasks. *Child Development*, 75(2), 523–541.
- Wimmer H. in Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 13(1), 103–128.